

**“НЕІЗМЕННО ПРЕДАН ВАМ...”
(ЛИСТИ С.М.ШУБІНСЬКОГО ДО
М.І.КОСТОМАРОВА)**

Вітчизняна історична наука, перебуваючи на етапі визначення свого місця і ролі у світовому науково-історичному процесі пізнання, обирає пріоритетні напрями розвитку, без яких неможливо реконструювати загальний образ української науки¹. У наш час особливої популярності набувають біоісторіографічні дослідження, а це означає, що нарешті суспільство не тільки зверне увагу на вченого в минулому, а й задумається над долею сьогоднішнього науковця і реально оцінить умови його життя і творчості.

Наше дослідження присвячене ХІХ ст. – періоду національного відродження в Україні. Немає сенсу заперечувати, що тогочасна інтелектуальна еліта була безпосереднім творцем і учасником цього багатогранного процесу. Вона несла на собі основний тягар “пробудження нації”, нерідко жертвуючи благами спокійного і безбідного існування, а подекуди й життям заради високої ідеї. На жаль, ідейно скута та політично заангажована історіографія радянських часів не могла відкрити нам таємниць, пов’язаних з іменами відомих вчених, чия спадщина – не тільки наш неоціненний національний скарб, а ще й гордість європейської історичної науки.

Микола Іванович Костомаров – один із тих вчених-істориків, чий доробок значно збагатив науку позаминулого століття. Його роль у розвитку національної історіографії важко переоцінити. Дослідники ще й досі належним чином не висвітлили тієї спадщини, яку вчений залишив нащадкам. У зв’язку з цим неабияке значення у розширенні фактографічних відомостей про Костомарова набуває введення до наукового обігу нових джерельних комплексів, у т.ч. й епістолярних. Саме ця частина доробку вченого дає можливість осмислити підвалини творчості історика, соціальне середовище, в якому народжувалися плани нових праць, і прослідкувати долю його творів,

окреслити вплив громадсько-політичних процесів суспільства на творчу біографію М.І.Костомарова. А це неодмінно призводить до оновлення поглядів на особистість вченого. У цьому вбачаємо мету нашого дослідження.

Після завершення викладацької діяльності М.І.Костомаров надзвичайно плідно співпрацював з різними періодичними виданнями. Його твори прикрашали сторінки таких популярних часописів як “Вестник Европы”, “Современник”, “Киевская старина”, “Исторический вестник”, “Древняя и новая Россия”, “Русская мысль”, “Русское слово”, “Новое время”, “Санкт-Петербургские ведомости” та багато інших. Досить різнобарвними були стосунки вченого з редакціями журналів та газет. У більшості випадків Микола Іванович охоче співпрацював з тими редакторами, яких знав особисто і підтримував з ними дружні стосунки. Багато нової і цікавої інформації щодо співробітництва історика з найпопулярнішими виданнями приховує листування Костомарова, яке зберігається в архівосховищах, розкиданих по всьому світі. До речі, значна його частина знаходиться у м. Києві, а саме в Інституті рукописів Національної бібліотеки України ім. В.І.Вернадського.

Епістолярна спадщина вченого дає можливість відтворити якщо не повністю, то в основних рисах процес, що “кипів” у науковій лабораторії вченого. Значна частина творів М.І.Костомарова, перш ніж стати окремими виданнями, проходила наукову апробацію на сторінках часописів. Серед адресатів знаходимо М.Стасюлевича (редактора журналу “Вестник Европы”), Д.Лебединцева (редактора “Киевской старины”), С.Шубинського (редактора журналів “Древняя и новая Россия” та “Исторического вестника”), С.Юр’єва (редактора часопису “Русская мысль”), О.Суворіна (редактора газети “Новое время” і видавця “Исторического вестника”) та ін.

Представлене нами листування С.Шубинського з М.Костомаровим цікаве тим, що є доповненням до опублікованих ще у 1939 р. Г.Нікольською послань останнього до редактора “Исторического вестника”². Інакше кажучи, ми намагаємося відтворити цілісний джерельний комплекс, до якого входять листи типу “питання – відповідь”. У дослідженні Г.Нікольської знаходимо 14 послань М.Костомарова до С.Шубинського, які охоплюють період 1877-1883 рр. На жаль, нами віднайдено

лише 10 листів 1880-1884 рр. Хоча значна частина листування хронологічно співпадає, але, проаналізувавши інформацію, можна стверджувати, що воно не є ланцюговим. Наприклад, ми не знайшли відповідей С.Шубинського на листи М.Костомарова від 14 квітня та 8 вересня 1880 р. У першому мові йде про опублікування твору Т.Шевченка "Несчастный", передмову до якого написав Костомаров. У другому Микола Іванович дає оцінку творчості українського літературознавця М.І.Петрова та гаряче обстоює право українознавчої літератури займати шпальти "Исторического вестника". Нами не знайдено відповіді С.Шубинського, проте зміст наступних послань проливає світло на подальший хід дискусії між вченим і редактором часопису.

Очевидно, що листовне спілкування відбувалося досить часто. Оскільки адресати проживали в одному місті, то відповіді приходили через два-три дні, а інколи й на наступний день. Завдяки цьому досить виразно прослідковується процес написання та підготовки до друку таких творів Костомарова, як "Черниговка", "Мазепа", "Скотський бунт", окремих нарисів з "Русской истории в жизнеописаниях ее главнейших деятелей" та ін., а також особливості спілкування "автор - редактор", які безпосередньо впливали на успішність такої співпраці. С.Шубинський часто бував у М.Костомарова вдома на славнозвісних "вівторках" та у вільний від складної редакторської роботи час. Співпраця їх почалася ще за часів, коли перший був ще редактором журналу "Древняя и новая Россия" (1875-1880).

Відзначимо, що С.М.Шубинський - вчений-біографіст, автор робіт з історико-побутової тематики³. Обіймаючи посаду редактора вищезгаданих видань протягом багатьох років, Сергій Миколайович мав авторитет надзвичайно серйозної та ерудованої людини. За досить незначний термін "Исторический вестник" посів почесне місце серед найпопулярніших російських історико-літературних видань завдяки тому, що Шубинський тонко продумав стратегію діяльності редакції часопису: спочатку запросив до співробітництва відомих вчених і письменників, відбираючи цікаві твори, потім поступово відкривав нові таланти. Таким чином, видання здобуло популярність та авторитет у читацькому загалі. Крім того, редактор надзвичайно відповідально ставився до своїх обов'язків, завж-

ди дотримував слова, даного будь-якому співробітнику, а також умів швидко опрацювати рукописи і дати належну оцінку роботі, яка планувалася до друку. Причому він легко знаходив підхід як до корифеїв науки, так і молодих вчених, які намагалися завоювати своє місце “під сонцем”⁴. Отже, С.Шубинський володів особистою, дуже ефективною методикою редакторської діяльності. Ця методика, вочевидь, була прийнятна М.І.Костомарову, тому їх спілкування стало взаємно корисним і надзвичайно плідним. Тонкощі та окремі нюанси відносин між двома істориками дуже чітко вимальовуються на сторінках листів.

На нашу думку, занадто гостро звучить теза Г.Нікольської у визначенні С.Шубинського “крайнім реакціонером”⁵. Так, він був “імперським істориком”, а М.Костомаров – гарячим прихильником “малоросійської” тематики, але в процесі полеміки вони завжди знаходили спільну мову, що позитивно впливало на їх творчість та характер публікацій часопису. В одному із згаданих послань Микола Іванович гостро засуджує русифікаторську політику редактора. Він обурений тим, що Шубинський змушує російську літературу і науку бути співучасниками “шкідливих інсинуацій Юзефовичів, Черткових і т.п.”. На думку Костомарова, бажання України духовно розвиватися паралельно з Росією є цілком природнім, і ніяк не може бути “антидержавною небезпекою”. Навпаки, українська наука і література лише збагатить російську і принесе багато свіжих сил “Историческому вестнику”. “Не плюйте на нас, ми – колодязь, з якого самі захочете напитися...” – кричить українська душа Миколи Івановича⁶, взагалі, доводячи цінність нашого інтелектуального надбання.

Листування висвітлює ще деякі особливості світогляду М.Костомарова. Так, звертаючись до С.Шубинського, він намагається переконати останнього у безпідставності ототожнення російського і українського історичного процесу. Український народ з його духовним складом, особливими поглядами на суспільне життя, рівнем інтелектуального розвитку має право на таке існування, за якого зберігатиметься його характер, спрямованість волі, культура і мова.

Епістолярій наскрізь пронизаний ідеєю про суттєву відмінність між українським і російським менталітетами. Проте

вчений не був схильним до надто радикальних висновків, швидше він дотримувався поміркованої позиції: український і російський народи споріднені, близькі, і це є основою для взаємозбагачення, яке можливе лише за умови вільного розвитку обох. Отже, ми бачимо, що М.Костомаров був далекий від сепаратизму, в якому його неодноразово звинувачували. Приватне листовне спілкування ще раз доводить, що така позиція була його глибоким переконанням. Відтак публічні виступи М.Костомарова у періодичній пресі з цього приводу не можна назвати політичною грою.

Цікавий діалог розгорнувся між ученими з приводу публікації в “Историческом вестнике” повісті Костомарова “Черниговка”. Редактор запропонував видати твір російською мовою. Микола Іванович сприйняв це боляче і відповів Шубинському, що той “бігає від Південної Русі, як від біса”. Вчений вважає Україну половиною русько-слов’янського світу зі своєю історією, яку не можливо відкинути, а навпаки, потрібно вивчати та широко висвітлювати на сторінках таких часописів, як “Исторический вестник”. Тому свою “Чернігівку” останній бажав би бачити такою, якою вона є, а не одягненою у “великоросійський одяг”. У результаті Костомаров все таки зробив переклад повісті на російську мову. Єдиною умовою публікації було збереження україномовних діалогів. Причому Микола Іванович для певності просив дати йому письмове зобов’язання, що у такому вигляді “Черниговка” обов’язково вийде окремою відбиткою⁷. Намагаючись згладити ситуацію, Шубинський, у свою чергу, запевняє, що повість обов’язково буде надрукована українською мовою. Бажаючи принести користь автору та своєму журналу, Сергій Миколайович застерігає Костомарова від неприємностей, які можуть виникнути з появою “малоросійського” тексту (лист № 3). Щоправда, окремим виданням “Черниговка” вийшла лише після смерті вченого⁸.

Навряд, що за таких обставин ми можемо засуджувати редактора “Исторического вестника”, адже політика царського уряду і без того пресингувала журнальну періодику всілякими указами і цензурним контролем. Тому С.Шубинський не хотів зайвий раз викликати вогонь на журнал і його співробітників. Хоча його не можна назвати прихильником української тематики, але ідеї Костомарова все ж таки мали позитивний вплив

на Шубинського, і це дуже яскраво висвітлює епістолярій.

Отже, ми бачимо, що і на схилі літ, пройшовши крізь терни численних випробувань та поневірянь, Костомаров впевнено стоїть на платформі переконань, сформованих ще у молоді роки, і продовжує крокувати у рядах захисників українки.

Лист № 2 ілюструє цікавий епізод, пов'язаний з економічними обставинами публікації повісті "Чернігівка". Очевидно, що М.І.Костомарова не влаштувала плата за твір, запропонована редакцією журналу, і він мав намір віддати його до іншого часопису. Тон листовної відповіді С.Шубинського на претензії історика дещо підвищений. Зрозуміло, що редактор знаходився між двома вогнями. По-перше, він пояснював неспроможність нового видання виплачувати високі гонорари у зв'язку з невеликою кількістю передплатників. По-друге, Сергій Миколайович дуже поважав Костомарова, розумів його потреби, тому й звернувся з листом, у якому пояснив свій погляд на проблему, порадивши Миколі Івановичу не забувати старих друзів. Зрештою історик прислухався до думки редактора і погодився на умови журналу.

Економічне тло співробітництва М.І.Костомарова з періодичними виданнями, а також іншими видавцями окремих його творів неодноразово висвітлюються в епістолярії останніх років життя вченого. Це пояснюється тим, що у той період він мав значні проблеми зі станом здоров'я, особливо зором, постійно змушений був звертатися до лікарів – професіоналів високого рангу (а це у всі часи коштувало немало!). Крім того, пітерський клімат не був сприятливим для Миколи Івановича, тому він мав щороку від'їжджати на відпочинок, щоб мати змогу працювати і далі. Зрештою Костомаров не уявляв свого життя без наукових відряджень, любив посидіти в архівосховищах, відвідати історичні місцевості, про які писав у своїх дослідженнях. Ці та інші особливості способу життя цього вченого протягом 70-80-х рр. ХІХ ст. досить яскраво відображає його листування з І.У.Палімпсестовим⁹.

Представлений до уваги читача епістолярний комплекс містить цікаві деталі опублікування повісті "Скотский бунт". Познайомившись з рукописом, редактор побоювся опублікувати його на сторінках часопису. Тому передав працю видавцю О.Суворіну для газети "Новое время". Проте останній теж не

наважився взяти на себе відповідальність за “крамольну” повість, і “Скотський бунт” так і не побачив світ за життя історика. Повість опублікована через 37 років після написання у 1917 р.¹⁰

Інакше склалися стосунки, коли мова йшла про підготовку Костомаровим нарисів до “Русской истории в описаниях главнейших ее деятелей”. Шубинському подобалися “придворні анекдоти”, а Микола Іванович завжди прагнув у своїй творчості неупередженості і науковості. Відтак редакторові довелося допомагати з пошуком архівних джерел про російських історичних діячів, а також літератури про них (№7-9).

Лист №10 подається без датування. Приблизний час написання можна встановити, проаналізувавши зміст послання. У ньому Шубинський подає цитати з історичної літератури про Марину Мнишек, а також приблизний план написання нарису. Редактор не випадково звернувся до М.І.Костомарова з такою пропозицією: останній досконало володів проблемою і був неперевершеним майстром історичного портрету. Нарис “Марина Мнишек. (По поводу картины художника Рябушкина)” опублікований у №1 “Исторического вестника” за 1885 р.¹¹ Отже, лист відноситься до другої половини 1884 р.

Насамкінець зазначимо, що поданий до уваги читача епістолярій відображає основні риси співробітництва М.І.Костомарова з періодичними виданнями Російської імперії другої половини ХІХ ст., а тому може зацікавити дослідників наукової спадщини вченого, російської історичної журналістики та української та російської історіографії окресленого періоду.

* * *

Листування зберігається в Інституті рукописів Наукової бібліотеки України ім. В.І.Вернадського у фонді 22 “Николай Иванович Костомаров” (всього 10 од.зб.). Послання написані на гербовому папері з логотипом журналу “Исторический вестник”, є оригіналами, які відносяться до періоду 1880-1884 рр. (1880- 4 од., 1881 – 1 од., 1883 – 2 од., 1884 – 2 од.). Останній лист не датовано. Конверти не збереглися, особливих приміток немає. Епістолярій подається мовою оригіналу із застосуванням деяких особливостей сучасної орфографії.

№ 1

15 марта 1880 г.

г.Санкт-Петербург

Многоуважаемый Николай Иванович!

Как городничий, войдя в церковь, где келарь было обронил яблоко, нашел себе место, так и вы в историческом журнале всегда можете потеснить других и найти для себя страницу, другую. Поэтому, пришлите мне ваш отзыв о книге Антоновича¹², но не для апрельской книжки "Исторического Вестника", а для майской. Если же хотите сделать мне одолжение, то сократите на сколько возможно, отзыв.

Душевно вам предан Шубинский.

ИРНБВУ. Ф.22. Спр.305. 1 арк. Автограф.

№ 2

22 мая 1880 г.

г.Санкт-Петербург

Многоуважаемый Николай Иванович!

Не скрою, что письмо ваше произвело на меня тяжелое впечатление. Но прежде, нежели возвратить вам «Черниговку»¹³, позволю себе сказать вам несколько слов. Дешевый, десятирублевый журнал, только еще начинающий жить, НЕ МОЖЕТ (виділ. - Авт.) конкурировать с большими газетами и такими журналами, как «Вестник Европы»¹⁴ и «Русская Мысль»¹⁵, которая, впрочем, растратив весь свой капитал в один год, сядет в будущем на мель, не добившись ничего. Все, что я в состоянии предложить вам – это 150 руб. за лист. За такую плату мне обещал исторический рассказ даже граф Лев Николаевич Толстой¹⁶. Все же другие писатель ограничиваются гораздо меньшей платой и остаются вполне довольны. Но это

побочный вопрос. Каждый вправе требовать за свое произведение столько, сколько ему хочется, не принимая в соображение никаких обстоятельств и забывая пословицу «старый друг лучше новых двух».

Когда «Исторический Вестник» будет покрывать все свои расходы, я сам первый возвышу плату «старым друзьям», а теперь рука не поднимется вести издание к громадным убыткам, а потом и к гибели.

Если вы не признаете возможным быть снисходительным к такому журналу, как «Исторический Вестник», то ответьте мне одним словом «нет», и я, хоть с искренним сожалением, возвращу вам «Черниговку», причем попрошу вас верить, что настоящий случай нисколько не изменит во мне того глубокого уважения и сердечной привязанности, с которыми я был, есть и останусь неизменно ваш Шубинский.

ИРНБУВ. Ф.22. Спр.305 а. Арк. 1 – 1 зв. Автограф.

№ 3

2 октября 1880 г.

г. Санкт-Петербург

Дорогой Николай Иванович!

Я не столь проницателен, чтобы видеть изображение современных обстоятельств в «Скотском бунте» - этом, в сущности, невинном и очень милом плоде вашей фантазии. Но несомненно, что найдется очень много проницательных людей, которые заподозрят в вашей шутке нечто даже большее, нежели памфлет и, чего доброго, над вашей головой разразится, из-за пустяков, не страшная, но, тем не менее, неприятная буря. В «Истор. Вестник» «Скотский бунт» не подходит; но, если хотите, я предложу его Суворину для «Нового Времени»¹⁷. В последнем случае, придется, однако, подождать ответа с месяц, так как Суворин за границей и вернется лишь в конце октября.

Что насчет «Ольховняка»¹⁸, то, хоть его фабула и не нова, он без особенной натяжки может быть напечатан в «Вест-

нике», если вы не станете теснить меня скорым его помещением.

Сердечно вам преданный Шубинский.

ИРНБУВ. Ф.22. Спр 306. Арк. 1. Автограф.

№ 4

30 октября 1880 г.

г.Санкт-Петербург

Многоуважаемый Николай Иванович!

Можете быть совершенно покойны и уверены, что ваша облюбленная «Черниговка» будет издана на Малороссийском языке, вслед за напечатанием ее в «Историческом Вестнике» на русском. Если я взялся за какое-нибудь дело, то, конечно, исполню его. Напрасно также вы хотите видеть за моей спиной какую-то недружелюбную вам волну. Я вас люблю искренне и сердечно и стараюсь показать это при всяком удобном случае. Если по поводу «Черниговки» я решился не только давать вам советы, но и настаивать на их исполнении, то только потому, что, после долгого обсуждения, осознал их основательность. Не сомневайтесь, что я побуждался не посторонними влияниями, а моим личным убеждением и имел в виду только ваши интересы и интересы журнала. Повторяю еще раз, что я дал вам хороший совет, а вы хорошо сделали, что приняли его.

Во вторник я постараюсь приехать к вам за рукописью, хотя на меня навалили теперь сложную газетную работу, которой приходится отдавать большую часть ночи, так как день принадлежит «Историческому Вестнику».

Суворин не отдает «Скотского бунта» потому что все еще колеблется печатать его, или нет. Что касается «Файны»¹⁹, то он намерен поместить его в Рождественском номере газеты.

Неизменно преданный вам Шубинский.

ИРНБУВ. Ф.22. Спр.307. Арк. 1-1 зв. Автограф.

26 февраля 1881 г.

г. Санкт-Петербург

Сердечно вам благодарен, дорогой Николай Иванович, за примечания к «Выпискам из записной книжки Петра Великого»²⁰. Рукопись ваша, на этот раз, не совсем разобрал и потому, во избежание какой-нибудь крупной опечатки, я прикажу прислать вам корректуру.

Деньги за «Файну», вы, вероятно, уже получили, а относительно отправки «Истор. Вест.» в Киев, я уже сделал распоряжение. Теперь я исполню и второе желание Алины Леонтьевны: не буду надоедать вам ни с какими работами до осени, в уверенности, что летом, на свободе, у вас найдется достаточно времени обделать не только следственные дела о «старухах» и «червях»²¹, но и о []. Надеюсь, в будущий вторник быть у вас с Лесковым²², только не знаю как с ним устроиться: он толст и ехать с ним на одном извозчике чистое мучение, а на разных он не хочет, уверяет «как-нибудь усядемся», а именно это «как-нибудь» я ни в чем не люблю.

Душевно вам предан Шубинский.

РНБФ. Ф.22. Спр.308. Арк.1. Автограф.

23 марта 1883 г.

г. Санкт-Петербург

Многоуважаемый Николай Иванович!

Искренне рад вашему решению написать Ксению Годунову. Мне, кажется, эта тема довольно благодарна для живого и драматического рассказа.

Я советую вам взглянуть на статью Хмерова о Ксении в журнале «Рассвет». 1862 года, единственно для того, что там

указаны источники, где говорится о ней.

Неизменно предан Шубинский.

P.S. Извините, что статьи будет готова в Октябре. Посылаю картину гравировать в Париж Пашманру.

ИРНБУВ. Ф.22. Спр.309. Автограф.

№ 7

6 ноября 1883 г.

г.Санкт-Петербург

Многоуважаемый Николай Иванович!

Мне очень приятно слышать ваш лестный, хоть и пристрастный, отзыв о моих исторических очерках и рассказах; - это не более чем компиляции, правда, старательно сшитые. Они имели успех, выдержав в короткое время два издания; но после этого прошло несколько лет, в течении которых появилась масса новых материалов и для третьего издания необходимо переработать некоторые очерки почти заново, или, по крайней мере, значительно дополнить, а для такой работы у меня нет свободного времени. Редактирование журнала и других изданий Суворина, при тех обстоятельствах, в которых я нахожусь, сопряжено с такими заботами, хлопотами и всякими мелочами, что, увы, право, иногда некогда пообедать, а не только чтонибудь написать.

«Записки» Миниха – сына составляют весьма правдивый и существенный источник для истории регенства Бирона²³ и кратковременного правления Анны Леопольдовны²⁴; при том записки же не объемисты. Вот их полное заглавие: «Записки графа Миниха, сына фельдмаршала, писанные им для детей своих. С.Петербург 1817 г.»²⁵.

Подлинники этих записок находятся в архиве графа Воронцова²⁶. Я вел несколько лет назад в имении графа Воронцова переговоры о переиздании этих записок, но дело не состоялось потому, что Воронцов не согласился прислать под-

линник в Петербург, а требовал, чтобы я списал его в Крыму, в имении Воронцова, где находятся все бумаги.

Кстати. В 1873 г. после смерти Хмерова книгопродавец Печатник издал сборник нескольких его статей, под заглавием «Исторические статьи М.Д.Хмерова. С.П.б. 1873». В этот сборник, между прочим, вошли, не лишенные для вас в данное время, интереса статьи: 1) Граф Лесток; 2) Густав, брат регента (по архиву л.чв. Гумайловского посла) и 3) Перевод с многочисленными примечаниями записок Бирона под заглавием «Обстоятельства, приготовившие опалу Эрнста-Иоанна Бирона, герцога Курляндского».

Если вам придется говорить о судьбе невесты Петра II, Екатерины Долгоруковой²⁷, то, чтобы не впасть в некоторые ошибки, в которые мы все впадали, вам нужно просмотреть статью некого Сулоцкого «Кн. Екатер. Алекс. Долгорукая в ссылке». Русс. Вестник. 1880 г. Июль²⁸.

Суворин очень был бы рад войти с вами в соглашение относительно того, чтобы вы несколько расширили для отдельного издания с иллюстрациями биографические очерки Екатерины I²⁹, Петра II³⁰, Анны Ивановны³¹ и Елизаветы Петровны³². Все, что, действительно, можно будет издать с множеством портретов и рисунков.

Неизменно преданный вам Шубинский.

ИРНБУВ, Ф.22. Спр.310. Арк.1-2. Автограф.

№ 8

4 марта 1884 г.

г.Санкт-Петербург

Многоуважаемый Николай Иванович!

Собирался к вам вчера вечером и не попал, потому что я несчастный человек, связанный по рукам и по ногам не располагающий своим временем по желанию. Подавлен работой и скоро, вероятно, буду совсем ею раздавлен. Ведь на моих плечах кроме «Истор. Вестника» еще «Иллюстрированная история Екатерины Екатерины II», «Историческая портретная галерея

“Наш век”, «Естественная история племен и народов» и несколько мелких изданий. От одной корректуры можно умереть. При моих условиях трудно урвать к тем даже, кто искренно любим, особенно если они, подобно вам, живут в другом петербургском полушарии.

Таким образом, вместо свидания с вами приходится писать, хоть такое занятие и надоело тошноты.

Я получил от Мордовцева³³ одно из произведений его паровой машины, где, между прочим, говорится об имении Алины Леонтьевны³⁴ в Прилуках³⁵. Как оно называется я забыл, но это то самое, где вы намерены написать нынешним летом две, или три статьи для «Исторического Вестника». У вас есть, как утверждает Мордовцев, вид этого имения, или по крайней мере дома, где вы изволите благодушествовать, писанный масляными красками. К паровой статье нашего друга этот вид очень подходит и потому, пожалуйста, дайте мне этот вид на неделю никак не более, чтобы снять с него фотографию и затем я возвращу его вам в полной целостности и сохранности.

Неизменно преданный Вам Шубинский.

P.S. Алине Леонтьевне прошу передать мой низкий поклон.

ИРНБУВ. Ф.22. Спр. 311. Арк.1-2. Автограф.

№ 9

1 декабря 1884г.

Многоуважаемый Николай Иванович!

Нижайше благодарю вас за исполнение моей просьбы. Деньги о. Терлецкому³⁶ пошлю завтра же, а когда получу от него фотографии, покажу их вам.

Протоиерейское письмо возвращаю, на случай если б вздумали отвечать ему, о чем он просит.

Больно хочется повидаться с вами, но так занят исполнением служебного дела и всевозможными изданиями и порт-

ретами (завтра выйдет 1й выпуск "Истор. Екатерины II") что нет возможности вырваться из дому, да и живете вы, к моему несчастью, далеко. Но постараюсь хоть в воскресенье взглянуть на вас.

Неизменно предан Шубинский.

ИРНБУВ. Ф.22. Спр.312. Арк. 1. Автограф.

№10

Многоуважаемый Николай Иванович!

По справе оказывается, что художник рисуя свой рисунок, руководствовался статьей Хмерова «Марина Мнишек» и приведенным здесь описанием бунта 17 мая 1606 г. заимствованным, судя по выписке, из «Истории» Карамзина, том XVII, стр. 172³⁷.

Прочтя это описание, становится понятным и рисунок. Привожу описание с небольшими сокращениями:

«Полуодетая царица...наежась укрывалась в апартаменте своей гофмейстерши, на пороге которого стал с обнаженной саблей преданный Ирине слуга Осмольский. Но буйная толпа, продолжая искать по всему дворцу несчастного царя, уже выпрыгнувшего в окно, вломилась в убежище царицы, умертвила Осмольского, подстрелила одну из придворных дам, панью Хмелевскую, умершую от раны несколько дней спустя, и грозила смертью самой Марине, которая, как повествуют, сидела ни жива, ни мертва, под юпками своей гофмейстерши, барыни весьма тучной. Подоспевшие бояре выручили, однако, царицу, приказав толпе удалиться и не тревожить женщин, ни в чем не виноватых».

Этому описанию рисунок верен и вопрос в том лишь, верно ли самое описание и хорошо, или худо, сделан сам рисунок.

Толпа уже ворвалась; Осмольский, пытавшийся ее удержать, убит у входа; Хмелевская, тяжело раненая, (ибо умерла от раны через несколько дней) упала; Марина, в испуге, скрывается у ног гофмейстерши, которая, поднявшись во весь рост,

закрывает ее собой. В эту минуту входят бояре; двое из них удерживают и удаляют толпу, а третий, заметив раненую женщину, старается поднять ее при помощи одной из придворных дам Марины. – Что Хмелевская была старуха, – это художнику трудно было знать и такая ошибка простительна. Вообще, о картине, мне кажется, не стоит много распространяться. Не мне, конечно, давать вам совет, но я начал бы статью, примерно, так:

«К настоящей истории «Исторического Вестника» приложен снимок с картины молодого, начинающего художника А.П.Рябушкина³⁸, сюжетом для которой послужил один из трагических эпизодов Смутной эпохи русского государства, и т.д. и т.д...

В статье я бы охарактеризовал личность Марины и в сжатом очерке рассказал бы ее страшную судьбу.

У вас, дорогой Николай Иванович, такой очерк будет жив и хорош. Имейте в виду, что мне желательна ваша статья, а рисунок Рябушкина есть лишь придаток к ней, который даже вам лишь повод напомнить о Марине, а отнюдь не обязывает вас писать комментарий и объяснение к картине. Кроме того, к статье я приложу еще портрет Марины.

Неизменно предан Шубинский.

ІРНБУВ, Ф 22. Спр.313. Арк. 1-1 зв. Автограф.

-
- ¹ Смолій В. Про науково-дослідний проект «Визначні постаті української історіографії XIX-XX ст. // Історіографічні дослідження в Україні / Відп. ред. Ю.А.Пінчук. – К., 2003. – Вип.12.: Визначні постаті української історіографії XIX-XX ст. – С.3.
  - ² Никольская Г. Из переписки Н.И.Костомарова с редактором «Исторического вестника» Шубинским // Красный архив. – 1939. – № 2. – С.256-262.
  - ³ Энциклопедия жизни и творчества Н.И.Костомарова (1817-1885). К. – Донецк, – 2001. – С.542.
  - ⁴ Фаресов А.И. С.Н.Шубинский как редактор журнала // Исторический вестник. – 1913. – Т.133. – №7. – С.179-180.
  - ⁵ Никольская Г. Указ.соч. – С.256.
  - ⁶ Там же. – С.260.

- 7 Там же. - С.260-261.
- 8 Докладніше див.: Бібліографічний покажчик творів Миколи Івановича Костомарова / Упоряд. О.Т.Гончар, Г.В.Пасещенко; вступ.ст. Ю.А.Пінчук. - К., 2003. - С.92.
- 9 Гончар О. У пошуках істини (з епістолярної спадщини М.І.Костомарова) // Історіографічні дослідження в Україні. - К., 2002. Вип.11. - С.209-246.
- 10 Скотский бунт (Письмо малороссийского помещика к своему петербургскому приятелю): Посмертный очерк Н.И.Костомарова // Нива (Пг.). - 1917. - № 34/37. - С.546-553.
- 11 Костомаров Н. Марина Мнишек. (По поводу картины А.П.Рябушкина) // Исторический вестник. 1885. -Т.19. - Кн.1. - С.5-11.
- 12 Его же. Рец.: Очерк русской истории Великого Княжества Литовского до половины XV века. В.Антоновича. К., 1878. Вып. 1 // Исторический вестник. - 1880. - Т.2, Кн.5. - С.178-186.
- 13 Костомаров Н. Черниговка. Быль второй половины XVII века // Исторический вестник. - 1881. - Т.4, Кн.1. - С. 46-74; Кн.2. - С.269-329; Кн.3. - С.524-577.
- 14 "Вестник Европы" – щомісячний російський історико-політичний і літературний часопис, який виходив у Санкт-Петербурзі з 1866 по 1918 рр. Редактор - М.М.Стасюлевич. М.І.Костомаров був співробітником журналу з часу його заснування і до кінця життя.
- 15 "Русская Мысль" – московський науково-політичний та літературний часопис, який виходив з 1880 по 1918 р. М.І.Костомаров розмістив на його сторінках декілька творів з української історії у 80-х рр. XIX ст., коли редактором журналу був С.А.Юр'єв.
- 16 Толстой Лев Миколайович (1827– 1912) – великий російський письменник.
- 17 "Новое Время" – петербурзька політико-літературна газета, яка виходила з деякими перервами з 1868 по 1917 р.
- 18 Костомаров Н. Ольховняк // Новое время. - 1883. - № 2687, 2694. Підпис. И.Богучаров.
- 19 Костомаров Н. Фаина // Там же. - 1880. - № 1735. Підпис: И.Богучаров.
- 20 Костомаров Н. [Передмова] до вид.: Выписки из памятных книжек Петра Великого // Исторический вестник. 1881. Т.5. Кн.5. С.182-183.
- 21 Мова йде про роботи "Черви" з циклу "Бытовые очерки из русской истории XVIII века", яка вийшла на сторінках "Исторического вестника" у 1883 р. (Т.11).
- 22 Лєсков Микола Сергійович (1831-1895) – російський письменник, творчість якого присвячена відображенню самотності народу, його культури і мови. Підтримував дружні стосунки з М.І.Кос-

- томаровим, був учасником “вівторків”.
- 23 Бирон Ернст Іоганн (1690-1772) – граф, фаворит імператриці Анни Іванівни, організатор реакційного режиму.
- 24 Анна Леопольдівна (1718-1746) – російська правительниця 1740-1741 рр.
- 25 Мова йде про мемуари сина фельдмаршала Б.Г.Мініха - Іогана Ернста (1707-1788), графа, російського дипломата, який знаходився у засланні (м.Вологда), де написав “Записки графа Ернста Мініха, сына фельдмаршала, писанные им для детей своих в Вологде в 1758 г.”. СПб., 1817. Мемуари містять цікавий матеріал про життя російського імператорського двору 30-40-х рр. XVIII ст.
- 26 Воронцов Михайло Семенович (1782-1856) – російський державний діяч, генерал-фельдмаршал.
- 27 Катерина Долгорукая – наречена імператора Петра II.
- 28 Сулоцкий А. Княжна Катерина Алексеевна Долгорукая в ссылке в Березове и в монашестве в Томске // Русский вестник. - 1880. - № 7. - С.5-19.
- 29 Катерина І Олексіївна – російська імператриця з 1725 р., дружина Петра І.
- 30 Петро II (1715-1730) – російський імператор з 1727 р., син царевича Олексія Петровича.
- 31 Анна Іванівна (1693-1740) – російська імператриця з 1730 р., племінниця Петра І, герцогиня курляндська з 1710. За її влади фактичним правителем був Е.Бирон.
- 32 Єлизавета Петрівна (1709-1762) – російська імператриця з 1741 р., дочка Петра І.
- 33 Мордовцев Данило Лукич (Данило Мордовець) (1830-1905) – український і російський письменник, історик, громадський діяч, один з найближчих друзів сім’ї Костомарових, автор мемуарів про них.
- 34 Крагельська Аліна Леонтіївна (1830-1908) – дружина М.І.Костомарова.
- 35 Прилуки – повітове містечко Полтавської губернії (нині – Чернігівської обл.). У с. Дідовці поблизу м.Прилуки знаходилася садиба Аліни Леонтіївни, де любив відпочивати М.І.Костомаров.
- 36 Терлецький Остап (псевдоніми – В.Кістка, І.Заневич, Р.Мак) – український громадсько-політичний діяч, публіцист, літературознавець.
- 37 Карамзин Н.М. История государства Российского. - М., 1829. - Т.ХІІ. 330 с.
- 38 Рябушкін Андрей Петрович (1861-1904) – російський художник-живописець. Проживав у Петербурзі. Захоплювався історико-побутовими деталями точки зору реалістичного живопису.